

بررسی و شناسایی شاخص‌های تاثیرگذار بر خلاقیت در قلمرو کوچ نشینان شهرستان چابهار

شبه‌بخش رئیسی - دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.
حسین ملاشاهی* - استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.
غلامرضا میری - استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۱ تیر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۲۸ شهریور ۱۴۰۳

چکیده

مقدمه: خلاقیت از دیرباز از بخش‌های مهم در شکل‌گیری و توسعه فضاهای سکونگاهی بوده و امروزه با توجه به پیشرفت‌های گسترده محیط‌های شهری و روستایی، فقدان آن در برنامه‌ریزی‌های توسعه در عمل بی‌معنا است و باید مورد توجه قرار گیرد.

هدف پژوهش: هدف این تحقیق، بررسی و شناسایی شاخص‌های تاثیرگذار بر خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان چابهار است.

روش‌شناسی تحقیق: روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی و نوع تحقیق کاربردی و از نظر ماهیت، اکتشافی مبتنی بر آینده‌پژوهی است. در این پژوهش از دو نوع جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۲۲ نفر از خبرگان (مسئولان و کارشناسان و دانشگاهی متخصص در حوزه‌های جغرافیا و آینده‌پژوهی) می‌باشند که به شیوه هدفمند و به روش گلوله برفی انتخاب شدند. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS و MICMAC استفاده شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی پژوهش حاضر شامل، قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان چابهار می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای نشان که وضعیت خلاقیت و شاخص‌های آن در چابهار پایین‌تر از سطح نرمال یا در وضعیت نامطلوب قرار دارد. همچنین، نتایج نشان داد شاخص طبقه خلاق (بار عملی: ۰/۹۰۳) که یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار انسانی می‌باشد؛ اصلی‌ترین و مهم‌ترین شاخص خلاقیت در چابهار است. در نهایت از نتایج نرم‌افزار میک‌مک از میان ۴۹ عامل کلیدی در ۷ بعد (تسهیلات و خدمات کارکردی، گردشگری، اوقات فراغت و رفاهی، حمل و نقل، طبقه خلاق، زیست-محیطی، سیاسی و بهداشتی و اجتماعی)، با نظر خبرگان، ۱۶ عامل کلیدی به عنوان (پیشران) انتخاب شدند.

نتایج: نتایج کلی نشان داد در صورت برنامه‌ریزی مناسب برای شناسایی، بومی‌سازی و ارتقاء معیارها و شاخص‌های خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان چابهار، بسترهای لازم برای تحقق مهم بر اساس پتانسل‌های بومی منطقه قابل تحقق است.

کلیدواژه‌ها: خلاقیت، آینده‌پژوهی، قلمرو کوچ‌نشینان، چابهار.

مقدمه

خلاقیت اصیل دربردارنده تجربه، ابتکار، ظرفیت بازنویسی قواعد، نامتعارف بودن نگاهی تازه به مسائل انداختن، تصویرسازی بدیع از سناریوهای ممکن در آینده و راه‌حل‌های محتمل مسائل، کشف نقاط مشترک از میان نقاط افتراق و تفاوت‌ها و داشتن دیدگاهی انعطاف‌پذیر نسبت به مسائل می‌باشد (عرب‌عامری و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۹۰). خلاقیت یک واژه فوق‌العاده پیچیده با ابعاد فراوان است که معنا آن توسط ارتباط پیوسته با حالت‌های متعالی ذهن و به طور قابل توجهی با فعالیت‌های اسرارآمیز نبوغ هنری و علمی شناخته می‌شود. خلاقیت به طریقی عمیقاً معنادار یک پدیده اجتماعی است (Scott, 2010, 119).

امروزه حرکت به سمت خلاقیت، برخورداری اقتصادی و استفاده بهینه از منابع منجر به ارتقاء کیفیت زندگی و زیست‌پذیری کمک خواهد کرد (امیرسروری و رضانی، ۱۴۰۲: ۱۱۱). ایجاد فضای مطلوب زندگی، نیازمند بهره‌گیری از دانش‌ها و مهارت‌های بومی و محلی است. مامفورد معتقد است در شهر اولیه روابط زیادی وجود داشت که منجر به نوآوری‌های اجتماعی و خلاقیت می‌شود. (اکراسردشتی و سجاذزاده، ۱۴۰۰: ۱۷۰). در رویکردهای نوین، خلاقیت به عنوان یک روش راهبردی در عرضه تفکر مطرح شده است (محمدی‌کوجه‌باغ و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۶۸). مناطق خلاق، قادرند راه‌حل‌های جدیدی برای مشکلات روزمره‌شان ارایه نمایند (نورایی و سربایان، ۱۴۰۱: ۳۹۷). این نظریه که برای اولین بار توسط چارلز لندری مطرح شد، با تغییر رویکردهای سنتی و سلطه‌طلبانه، محیط و بستری را فراهم می‌نماید که در آن مسایل به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاها (یعنی شهروندان) مورد بررسی قرار گیرد (نژادابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۸). نظریه «شهر خلاق» در جهت یافتن پاسخی به رشد فزاینده شهرنشینی و مشکلات ناشی از آن در دهه ۱۹۸۰ مطرح و به شکل تخصصی از سال ۲۰۰۰ ایده‌پردازی درباره آن شروع و به مثابه یک ابزار برنامه‌ریزی شهری با پتانسیل کاهش مشکلات اجتماعی و اقتصادی مربوط به شهرها معرفی شد (ملا میرزایی و سجاذزاده، ۱۴۰۱: ۱۳۰).

با وجود نوپا بودن مفهوم خلاقیت، در مدت زمان کوتاه به یکی از کاربردی‌ترین نظریه‌های حوزه مطالعات شهری و روستایی بدل شده و یکی از معدود موضوعاتی است که در خصوص ضرورت توجه به آن در بین تمامی پژوهشگران اتفاق نظر وجود دارد (Choi et al, 2022: 377). در حوزه خلاقیت پژوهش‌های زیادی انجام شده است که در ذیل به تعدادی از آنها اشاره خواهد شد: حاجی‌حسینی و همکاران (۱۳۹۳)، به نقش نظریه شهر خلاق در پویای اقتصاد فرهنگی و زندگی شهری پرداختند. نتایج پژوهش نشان‌دهنده آن است که جذب نخبگان منجر به خلاقیت، نوآوری و جهش اقتصادی شهرها می‌شود و این امر به پویای اقتصاد فرهنگی شهرها می‌انجامد. عامل هلالی و همکاران (۱۳۹۸)، به واکاوی بسترهای ایجاد شهر خلاق در نواحی شهری نیشابور پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از عدم تعادل میان نواحی شهر نیشابور به لحاظ برخورداری از بسترهای جذب طبقه خلاق است؛ به گونه‌ای که، عمده بسترها در نواحی مرکزی قرار دارند، که می‌تواند مانعی برای تبدیل شدن نیشابور به شهری خلاق به صورت یکپارچه باشد. فوادیان و همکاران (۱۴۰۰)، به تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان) پرداختند. نتایج نشان‌دهنده جایگاه کم شاخص‌های شهر خلاق در جهت برندسازی شهر دامغان می‌باشد. اردلان و همکاران (۱۴۰۱)، به الگوی گردشگری خلاق مبتنی بر رویکرد بازآفرینی فرهنگ محور با تأکید بر ایده شهر خلاق پرداختند. طبق نتایج، الگوی گردشگری خلاق می‌تواند، با بهره‌گیری از تمرکز فرهنگی بر ظرفیت بالقوه فرایندهای خلاق در بافت تاریخی شهر خلاق سنندج، سبب رشد اقتصاد خلاق شود و امکان مشارکت بین گردشگران و ساکنان را فراهم آورد. میرزایی و همکاران (۱۴۰۲)، به تحلیل کارکرد ساختارهای اجتماعی-فرهنگی محرک و توسعه‌دهنده شهر خلاق موسیقی، مطالعه‌ی موردی: شهر سنندج پرداختند. یافته‌ها نشان می‌دهند که شهر خلاق موسیقی سنندج بر مبنای اکثر شاخص‌های مشاهده‌پذیر مولفه‌های قابلیت و استعداد سرمایه‌ی انسانی، تنوع فرهنگی-اجتماعی، سرمایه‌ی اجتماعی محرک و جاذبه‌های گردشگری ساختار اجتماعی-فرهنگی از کارکرد مناسب و قابل قبولی برخوردار است. بوشما و فریج (۲۰۰۹)، در مقاله خود با عنوان "طبقه خلاق و رشد منطقه‌ای: شواهد تجربی از هفت کشور اروپایی" دریافتند وجود ویژگی‌های تحمل و بازبودن منطقه، بر سهم افراد خلاق در منطقه تأثیر معنادار و مثبت دارد. همچنین وجود فرصت‌های شغلی موجود در منطقه بر جمعیت خلاق منطقه تأثیرگذار است. نتایج این پژوهش وجود رابطه مثبت بین طبقه خلاق و رشد اشتغال و کارآفرینی در منطقه را تأیید می‌نماید. مارگاریدا و ماریو (۲۰۱۹) به تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری پرداختند. آنها در پژوهش خود شاخص‌های شهر خلاق را در دو دسته تقسیم‌بندی کرده‌اند: شهرهای خلاق و ارتباط آنها با طبقه و فرهنگ خلاق، و خوشه‌ها و شبکه‌های خلاق. راجاپان (۲۰۲۱)، در پژوهش خود تحت‌عنوان «از جاهای دیگر بیاموزید: جغرافیای رابطه‌ای یادگیری سیاست در منطقه خلاق بانکوک» به این نتیجه رسیدند که درک محلی از خلاقیت را باید در یک رابطه جهانی-محلی تحلیل کرد. لیو و همکاران (۲۰۲۴)، در پژوهشی به با عنوان "خدمات سازمانی دوگانه و حکومت برای شهرهای خلاق: موردی از استودیو جهانی هنگ‌کن" نشان دادند که خدمات دولتی و

سازمان‌های اجتماعی هر دو تأثیر مثبت و قابل توجهی بر دلبستگی به شهر دارند و خدمات دولتی تأثیر بیشتری را نشان می‌دهند. علاوه بر این، خدمات عمومی دولتی به طور قابل توجهی بر رفاه ذهنی تأثیر می‌گذارد، در حالی که خدمات سازمان‌های اجتماعی تأثیر قابل مقایسه‌ای از خود نشان نمی‌دهند.

خلاقیت، فعالیتی است که در طول دوره زندگی انسان توسعه می‌یابد و مقتضیات و محیط‌های خانوادگی خاص در ظهور شخصیت‌های خلاق مؤثر واقع می‌شود (Simonton, 1991: 120). مفهوم "خلاقیت" نشان‌دهنده هنر و فرهنگ برای ایجاد و ساخت صنایعی جدید و فرصتهای شغلی و همچنین حل مشکلات زیست‌محیطی و به نوعی بازآفرینی را مورد توجه قرار می‌دهد. صاحب‌نظرانی همچون چارلز لندری و ماسایوکی ساساکی مسائل مربوط به اقلیت‌ها، بی‌خانمانی و شمول اجتماعی را در مرکز توجهات مربوط به خلاقیت قرار داده‌اند (Lin, 2020, 29) باید این نکته را در نظر داشت که الگوی‌های گرفته شده از خلاقیت و ایدئولوژی‌های فعلی طبقه خلاق و اقتصاد خلاق (آخرین تفسیر از رشد اقتصادی نئولیبرال و نابرابری‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مرتبط با آن بیان می‌شود) (Mould, 2014: 530).

در نهایت باید گفت که توسعه خلاقیت در مناطق شهری و روستایی، نیازمند شناسایی و تعیین عناصر کلیدی آن می‌باشد تا از طریق اتکاء به نیروهای پیشران، این مناطق را از حالت ایستا خارج کرده و به پویایی رساند (مجنونی‌توتاخانه، ۱۳۹۹: ۷۶).

در همین راستا، چابهار در منطقه ساحلی مکران، یکی از مستعدترین مناطق در زمینه خلاقیت می‌باشند. این منطقه با برخورداری از عناصر مهمی همچون اماکن فرهنگی، مراکز و نهادهای دولتی از قبیل شهرداری، کتابخانه و کتابفروشی‌ها، دانشگاه‌ها، پستخانه، هتل، مسافرخانه و بسیاری دیگر از اماکن جاذب گردشگر و ...، روزانه پذیرای جمعیت بسیاری، از جمله طبقات خلاق است. مسلماً، برنامه‌ریزی کالبدی- عملکردی برای تأمین فضای عمومی مورد نیاز استفاده‌کنندگان، اهمیت فراوانی دارد. از طرف دیگر، چابهار به دلیل نزدیکی به دریا و به دلیل اینکه، از نظر گردشگری و تجاری نقش مهمی در سطح استان سیستان و بلوچستان و کل کشور دارد، همواره مورد توجه بخش عظیمی از ساکنان مراکز شهری و روستایی اطراف قرار گرفته است. شهرستان چابهار به عنوان یک مقصد گردشگری دارای پتانسیل‌های فراوانی در زمینه‌های طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و غیره است که با رشد و گسترش این پتانسیل‌ها در زمینه گردشگری می‌تواند به عنوان یک قطب گردشگری در ایران و جهان فعالیت کند. برخورداری از مراکز تجاری و فرهنگی و مراکز آموزش عالی متعدد نیز موجب جذب جمعیت شده است. از یک سو، تنوع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی، قومی و نژادی دارد و از سوی دیگر، با مسایل و مشکلاتی مانند توسعه بی‌رویه، افزایش جمعیت، نابرابری‌های اجتماعی، کیفیت پایین زندگی، بحران‌های محیطی و زیست‌محیطی و غیره مواجه است که در افزایش جمعیت و رشد پدیده شهرنشینی ریشه دارد. بنابراین، می‌توان با مزیت‌های نشأت گرفته از خلاقیت و ایجاد نوآوری، ضمن تعدیل آثار منفی بر این شهرستان، تفکر حاکم بر برنامه‌ریزی را به سوی برنامه‌ریزی بر مبنای استفاده از نیروهای خلاق و نوآور سوق داد. همچنین، می‌توان به نوعی نابرابری‌های اجتماعی در آینده را از بین برد و توانایی را برای حرکت سازنده و همگام با دیگر مناطق توسعه‌یافته و خلاق افزایش داد. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف، بررسی و شناسایی شاخص‌های تأثیرگذار بر خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان چابهار، انجام شده است. امید می‌رود که با ارزیابی و تحلیل این فرایند در حوزه شهرستان چابهار، مدیران و برنامه‌ریزان با توجه به ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی بتوانند از این دریچه، این منطقه را به این سمت خلاقیت سوق دهند.

روش پژوهش

روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی و از نظر نوع تحقیق کاربردی و از نظر ماهیت بر اساس روش‌های جدید علم آینده‌پژوهی، از نوع پژوهش‌های تحلیلی و اکتشافی است. روش گردآوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش دو روش اسنادی و میدانی است. جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل ۲۲ نفر از خبرگان (مسئولان و کارشناسان و دانشگاهی متخصص در حوزه‌های جغرافیا، شهرسازی و آینده‌پژوهی) می‌باشند که به شیوه هدفمند و به روش گلوله برفی انتخاب شدند (جدول ۱). در تعیین تعداد خبرگان، کسب اطمینان از جامعیت دیدگاه‌ها ملاک بوده است. به منظور انتخاب آگاهانه اعضاء، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. شاخص‌های تحقیق شامل ۷ بعد؛ تسهیلات و خدمات کارکردی، گردشگری، اوقات فراغت و رفاهی، حمل و نقل، طبقه خلاق، زیست‌محیطی، سیاسی و بهداشتی و اجتماعی هستند. در این پژوهش، ابعاد مورد نظر بر اساس طیف لیکرت و به وسیله ۴۹ گویه پرسشنامه سنجیده شده است (جدول ۲). روایی شاخص‌ها توسط کارشناسان تایید شد. میزان پایایی هم با استفاده از آلفای کرونباخ مشخص که بالاتر از ۰/۷ به دست آمد. در این پژوهش برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS و MICMAC استفاده شد.

جدول ۱. مشخصات کارشناسان و خبرگان پژوهش

ردیف	ویژگی	توصیف
۱	جنسیت	۱۴ نفر مرد، ۸ نفر زن
۲	مقطع تحصیلی	۱۳ نفر کارشناسی ارشد، ۹ نفر دکتری
۳	مدرک تحصیلی	پنج نفر شهرسازی، ده نفر آینده‌پژوهی، هفت نفر جغرافیا
۴	سابقه فعالیت	۵ تا ۳۰ سال

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۲. ابعاد و گویه‌های شهر خلاق

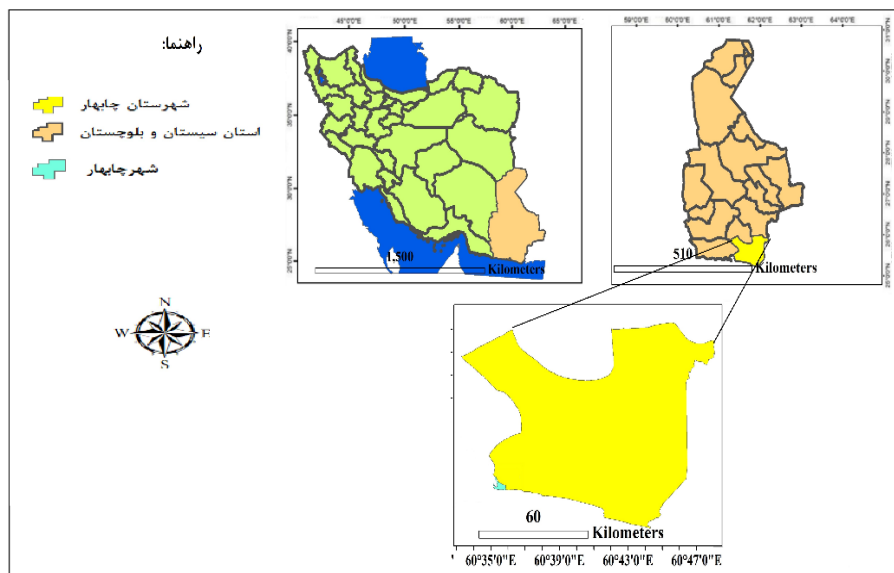
شاخص	گویه‌ها
تسهیلات و خدمات کارکردی	سطح و سرانه مراکز تجاری و خرید تعداد مراکز تجاری و خرید نسبت به جمعیت کیفیت ارائه خدمات میزان رضایتمندی مخاطبان تعداد بازارچه های محلی تعداد مراکز فرهنگی و هنری به نسبت جمعیت وجود یا عدم وجود رویدادهای فرهنگی و هنری میزان رضایتمندی از برگزاری رویدادهای فرهنگی سطح و سرانه هتل‌ها و مراکز اقامتی تعداد هتل‌ها و مراکز اقامتی تعداد امکانات تفریحی کیفیت هتل‌ها از منظر تعداد ستاره
گردشگری، اوقات فراغت و رفاهی	میزان برخورداری از مواضع گردشگری (موزه‌ها و غیره) تعداد بازدیدکنندگان در سال از مواضع گردشگری تعداد مغازه های فروش اغذیه سنتی و صنایع غذایی سنتی تعداد مراکز مذهبی به نسبت جمعیت سطح و سرانه مراکز مذهبی کل زیربنای فضای ورزشی تعداد بازدیدکنندگان از سینما تعداد کانونهای پرورش فکری کودکان و نوجوانان تعداد فرودگاه‌ها
حمل و نقل	تعداد خطوط راه آهن بررسی وضعیت ارائه خدمات حمل و نقلی میزان رضایتمندی از تنوع گونه های حمل و نقل عمومی بررسی نحوه خدمات رسانی حمل و نقل عمومی در ساهات مختلف (صبح زود یا شب) تعداد پایانه های مسافربری اساتید دانشگاه
طبقه خلاق	تعداد مهندسان نظام مهندسی تعداد وکلای دادگستری پزشکان و متخصصان شاغلان فعالیت های مالی و بیمه تعداد متقاضیان کار ثبت نام شده با مدرک لیسانس و بالاتر
بهداشتی و اجتماعی	تعداد بیمارستان عداد مراکز نگهداری سالمندان و معلولین تعداد آزمایشگاه‌ها و داروخانه‌ها تعداد مراکز پرتونگاری و توانبخشی

تعداد تعاونی‌های فعال مسکن	
تعداد کلینیک‌های مددکاری اجتماعی	
تعداد همیاران سلامت روان اجتماعی	
مرکز بهداشتی درمانی شامل درمانگاه، کلینیک، پلیکلینیک	
نظام یکپارچه مدیریتی با رویکرد مشارکت محور	
تعامل دولت با بخش خصوصی و شهروندان	
گذر از حکومت به حکمرانی خوب شهری	سیاسی
داشتن مدیران ریسک پذیر	
داشتن نظام بوروکراسی خلاق	
داشتن محیط مطبوع و لذت بخش برای جذب طبقه خلاق	
طراحی مناسب فضای شهری	زیست محیطی
بسترهای خلاق (دانشگاه خلاق، مدارس خلاق و غیره) ایده‌های خلاقانه حفاظت از محیط زیست	
استفاده بیشتر از صنایع خلاق به جای صنایع سنگین و آلوده کننده	

منبع: فوادیان و همکاران (۱۴۰۰)، عامل هلالی و همکاران (۱۳۹۸)، مارگاریدا و ماریو (۲۰۱۹)

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان چابهار در جنوب استان سیستان و بلوچستان است و از جنوب با دریای عمان از شمال با شهرستان قصرقند از غرب با شهرستان کنارک و از شرق با شهرستان دشتیاری همسایه است. تا سال ۱۳۹۸ چابهار با کشور پاکستان مرز مشترک داشت که در تاریخ ۲۳ آذر ۱۳۹۸ با جدا شدن شهرستان دشتیاری، هم‌اکنون چابهار با پاکستان مرز مشترک ندارد (سالنامه آماری استانداری سیستان و بلوچستان، ۱۴۰۰). براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، جمعیت شهرستان چابهار ۲۰۳،۲۹۳ است. زندگی عشایر در ۲۰ منطقه چابهار و دشتیاری که ۲۰۴ خانوار با ۷۳۰ نفر جمعیت را به خود اختصاص داده‌اند (سازمان آمار کشور، ۱۳۹۵). در شهرستان چابهار ۳۰ طایفه کوچ‌نشین زندگی می‌کنند که برخی از طوایف سیستان و بلوچستان به علت وجود زمین‌های کشاورزی حاصلخیز در چابهار مانند دشتیاری به این سرزمین مهاجرت کرده‌اند. برخی از طوایف این شهرستان عبارتند از: اُستا، باشنده، بَر، براهوایی، پردی، بسولی، دشتیاری، بلیدهای، رئیس، جدکال، سردار زایی، سادات. در چندین سال گذشته اقتصاد این منطقه در کنار دریا به تولیدات عشایر بستگی داشته و شاید خیلی از عشایر به دلیل خشکسالی‌های پیاپی باعث کوچ آنها به منطقه شده است (سازمان امور عشایر ایران، ۱۴۰۳).

شکل ۱. نقشه محدوده جغرافیایی مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

وضعیت موجود شاخص‌های خلاقیت در چابهار

برای ارزیابی وضعیت شاخص‌های خلاقیت در چابهار از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شد. آزمون فوق در سطح اطمینان ۹۵٪ انجام شد. در این رابطه با توجه به ۵ طیفی بودن گویه‌ها، سنجش و تحلیل ابعاد در سطح نرمال (میانگین ۳) مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج بیانگر این بود که وضعیت خلاقیت و شاخص‌های آن در چابهار پایین‌تر از سطح نرمال یا در وضعیت نامطلوب قرار دارد. میزان آماره t با درجه آزادی ۳۵۱ برای بعد خلاقیت در حالت کلی (۱۲/۱۴-)، در سطح معناداری $p \leq 0/01$ قرار داشت. کمترین میانگین در ارتباط با شاخص‌های خلاقیت برای حمل و نقل به میزان ۲/۵۹ به دست آمد که در این خصوص نیز میزان آماره t برابر ۱۲/۸۱- و منفی بود که نسبت به دیگر شاخص‌ها بیشتر بوده و بیانگر این امر بود که وضعیت حمل و نقل در سطح نامطلوب‌تر نسبت به سایر شاخص‌های خلاقیت قرار دارد (جدول ۳).

جدول ۳. وضعیت شاخص‌های خلاقیت در چابهار بر اساس آزمون T تک نمونه‌ای

وضعیت	وضعیت نرمال = 3 Test value				بعد / متغیر
	معناداری P	آماره t	درجه آزادی	انحراف معیار	
نامطلوب	۰/۰۰۰	-۱۰/۶	۳۵۱	۰/۵۷	تسهیلات و خدمات کارکردی
نامطلوب	۰/۰۰۰	-۱۰/۶۷	۳۵۱	۰/۵۵	گردشگری، اوقات فراغت و رفاهی
نامطلوب	۰/۰۰۰	-۱۲/۸۱	۳۵۱	۰/۶	حمل و نقل
نامطلوب	۰/۰۰۰	-۸/۳۵	۳۵۱	۰/۵۹	طبقه خلاق
نامطلوب	۰/۰۰۰	-۹/۴۲	۳۵۱	۰/۵۶	بهداشتی و اجتماعی
نامطلوب	۰/۰۰۰	-۸/۶۹	۳۵۱	۰/۵۸	سیاسی
نامطلوب	۰/۰۰۰	-۹/۷۲	۳۵۱	۰/۵۷	زیست محیطی
نامطلوب	۰/۰۰۰	-۱۲/۱۴	۳۵۱	۰/۴۷	خلاقیت

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

برای شناسایی شاخص‌های اثرگذار خلاقیت در چابهار بر اساس شاخص‌های پژوهش، از تحلیل عامل تأییدی استفاده شد. جدول ۴، نتایج آزمون بارتلت و شاخص KMO را نمایش می‌دهد. نتایج به دست آمده از آزمون بارتلت که تقریبی از آماره کای دو هست برابر با ۱۷۵۴/۰۳ با سطح معناداری $p \leq 0/01$ ، کوچکتر از ۵ درصد به دست آمد که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار مدل عاملی و شناسایی شاخص‌های اثرگذار در خلاقیت، مناسب است و فرض شناخته شدن ماتریس همبستگی رد می‌شود. هم‌چنین شاخص KMO برابر با ۰/۹۲۷ به دست آمد، اگر مقدار شاخص نزدیک به یک باشد (حداقل ۰/۶) داده‌های مورد نظر برای تحلیل عاملی مناسب می‌باشند، که در این زمینه تعداد نمونه انتخاب شده برای تحلیل عاملی کافی و مناسب است.

جدول ۴. آزمون بارتلت و شاخص KMO برای کفایت نمونه

شاخص KMO	آزمون بارتلت	درجه آزادی	سطح معناداری P-Sig.
۰/۹۲۷	۱۷۵۴/۰۳	۲۱	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۵، اشتراک استخراجی را نشان می‌دهد. اگر مقادیر اشتراک استخراجی کوچکتر از ۰/۵ باشند نیاز به حذف شاخص مورد نظر یا استفاده از آن با دقت است. در پژوهش مقدار اشتراک استخراجی برای تمام شاخص‌های پژوهش بیشتر از ۰/۵ به دست آمد، لذا از تمام شاخص‌های پژوهش در ادامه تحلیل استفاده شد.

جدول ۵. میزان اشتراک شاخص‌ها در تحلیل عاملی

ردیف	گویه	استخراجی
۱	تسهیلات و خدمات کارکردی	۰/۷۸
۲	گردشگری، اوقات فراغت و رفاهی	۰/۷۳۶
۳	حمل و نقل	۰/۵۰۱
۴	طبقه خلاق	۰/۷۵۹
۵	بهداشتی و اجتماعی	۰/۸۱۵
۶	سیاسی	۰/۵۸۰
۷	زیست محیطی	۰/۶۹۸

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۶: نشان دهنده مقادیر ویژه شاخص‌های خلاقیت می‌باشد. با توجه به ستون، این شاخص‌ها قادر خواهند بود که ۶۹/۰۷ درصد از تغییرپذیری (واریانس) متغیرها را توضیح دهند.

جدول ۶. عامل‌های استخراج شده، مقادیر ویژه قبل و پس از چرخش و درصد تبیین واریانس آن‌ها

ردیف	عامل	مقادیر ویژه اولیه		مقادیر استخراج شده بار عاملی	
		مقدار ویژه	درصد واریانس	مقدار ویژه	درصد واریانس
۱	شاخص‌های خلاقیت	۴/۸۴	۶۹/۰۷	۴/۸۴	۶۹/۰۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

جدول ۷، به شناسایی شاخص‌های اثرگذار خلاقیت در شهرستان چابهار بر اساس مقدار بار عاملی استخراج شده برای شاخص‌های پژوهش پرداخته است که شامل بارهای عاملی هر یک از شاخص‌های خلاقیت می‌باشد. در این خصوص، هرچقدر میزان قدر مطلق این ضرایب بیشتر و به ۱ نزدیک باشد، شاخص مربوطه دارای نقش بیشتری در کل تغییرات (واریانس) شاخص‌های خلاقیت خواهد داشت. میزان بارهای عاملی به دست آمده در بازه عددی ۰/۶۸۳ الی ۰/۹۰۳ به دست آمد. براساس بارهای عاملی تشکیل دهنده آن‌ها، شاخص‌های اثرگذار خلاقیت در شهرستان چابهار به ترتیب اولویت عبارتند از: ۱. طبقه خلاق، ۲. تسهیلات و خدمات کارکردی، ۳. بهداشتی و اجتماعی، ۴. گردشگری، اوقات فراغت و رفاهی، ۵. زیست‌محیطی، ۶. سیاسی و ۷. حمل نقل می‌باشند. بر اساس یافته‌های به دست آمده می‌توان چنین استنباط کرد که شاخص طبقه خلاق (بار عملی: ۰/۹۰۳) که یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار انسانی می‌باشد اصلی‌ترین و مهم‌ترین شاخص خلاقیت است. پس از آن، شاخص تسهیلات و خدمات کارکردی (بار عاملی: ۰/۸۸۳) قرار داشت که در این زمینه می‌توان به پویایی اقتصادی در بخش‌های خدماتی اشاره نمود چرا که چابهار با توجه به موقعیت فضایی و پتانسیل‌های شگرف آن در انجام فعالیت‌های تجاری - خدماتی و همچنین گردشگر پذیر بودنش اهمیت تعداد مراکز تجاری و تنوع فعالیتی آن‌ها و همچنین وجود اماکن اقامتی، هتل‌ها و ساختار متنوع در بخش رفاهی - تفریحی دارای اثرگذاری فراوان از منظر خلاقیت است.

جدول ۷. شناسایی شاخص‌های اثرگذار در خلاقیت بر اساس تحلیل عاملی تأییدی

شاخص	گویه	بار عاملی	رتبه
خلاقیت	تسهیلات و خدمات کارکردی	۰/۸۸۳	۲
	گردشگری، اوقات فراغت و رفاهی	۰/۸۵۸	۴
	حمل و نقل	۰/۶۸۳	۷
	بهداشتی و اجتماعی	۰/۸۷۱	۳
	طبقه خلاق	۰/۹۰۳	۱
	سیاسی	۰/۷۶۱	۶
	زیست محیطی	۰/۸۳۵	۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

شناسایی شاخص‌های تاثیرگذار در خلاقیت قلمرو کوچ‌نشینان چابهار با استفاده از نرم‌افزار میک مک

در این پژوهش، از میان مقالات پژوهشی، تلاش شد تا شاخص‌های خلاقیت قلمرو کوچ‌نشینان چابهار به صورت تصادفی جمع‌آوری شود که در نهایت ۴۹ شاخص تهیه و در قالب شاخص‌های تاثیرگذار گردآوری شده‌اند که این شاخص‌ها را می‌توان در (جدول ۸)، زیر مشاهده نمود.

جدول ۸. شاخص‌های تاثیرگذار در خلاقیت قلمرو کوچ‌نشینان چابهار

کد	شاخص‌ها
Var 1	سطح و سرانه مراکز تجاری و خرید
Var 2	تعداد مراکز تجاری و خرید نسبت به جمعیت
Var 3	میزان رضایتمندی مخاطبان
Var 4	کیفیت ارائه خدمات
Var 5	تعداد هتل‌ها و مراکز اقامتی
Var 6	تعداد امکانات تفریحی
Var 7	میزان برخورداری از مواضع گردشگری (موزه‌ها و غیره)
Var 8	کل زیربنای فضای ورزشی
Var 9	بررسی وضعیت ارائه خدمات حمل و نقلی
Var10	تعداد بازارچه‌های محلی
Var 11	تعداد پایانه‌های مسافربری
Var 12	کیفیت هتل‌ها از منظر تعداد ستاره
Var13	پزشکان و متخصصان
Var14	تعداد بازدیدکنندگان در سال از مواضع گردشگری
Var 15	تعداد مغازه‌های فروش اغذیه سنتی و صنایع غذایی سنتی
Var 16	تعداد مراکز مذهبی به نسبت جمعیت
Var 17	سطح و سرانه مراکز مذهبی
Var 18	تعداد بیمارستان
Var 19	تعداد آزمایشگاه‌ها و داروخانه‌ها
Var 20	تعداد کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان
Var 21	تعداد فرودگاه‌ها
Var 22	مرکز بهداشتی درمانی شامل درمانگاه، کلینیک، پلیکلینیک
Var 23	تعامل دولت با بخش خصوصی و شهروندان،
Var 24	گذر از حکومت به حکمرانی خوب شهری
Var 25	داشتن نظام بوروکراسی خلاق
Var 26	تعداد مراکز فرهنگی و هنری به نسبت جمعیت
Var 27	اساتید دانشگاه
Var 28	تعداد مهندسان نظام مهندسی
Var 29	تعداد وکلای دادگستری
Var30	وجود یا عدم وجود رویدادهای فرهنگی و هنری
Var 31	داشتن محیط مطبوع و لذت بخش برای جذب طبقه خلاق
Var 32	تعداد متقاضیان کار ثبت نام شده با مدرک لیسانس و بالاتر
Var 33	میزان رضایتمندی از برگزاری رویدادهای فرهنگی
Var 34	عداد مراکز نگهداری سالمندان و معلولین
Var 35	تعداد بازدیدکنندگان از سینما
Var 36	تعداد مراکز پرتونگاری و توانبخشی
Var 37	تعداد تعاونی‌های فعال مسکن
Var 38	تعداد کلینیک‌های مددکاری اجتماعی
Var 39	تعداد همیاران سلامت روان اجتماعی
Var 40	سطح و سرانه هتل‌ها و مراکز اقامتی

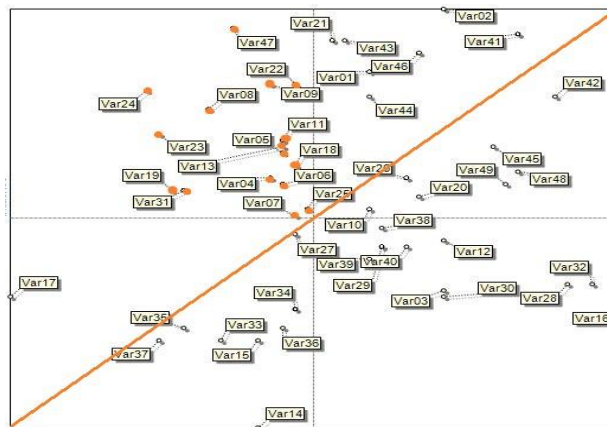

جدول ۱۰. نتایج ماتریس تحلیل اثرات متقابل میک مک

شاخص‌ها	ارزش
اندازه ماتریس	۴۹
تعداد چرخندگی	۲
تعداد صفر	۳۹۴
تعداد یک	۳۹۲
تعداد دو	۴۹۵
تعداد سه	۴۸۰
تعداد چهار	۶۴۰
مجموع	۲۰۰۷
درجه پرشدگی	۸۳

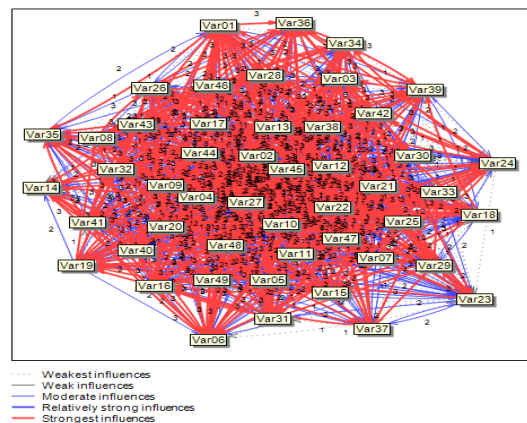
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

شاخص‌های تاثیرگذار خلایق در شهرستان چابهار در شکل ۲، نشان داده شده است، نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های مورد نظر در تمامی مناطق نمودار توزیع شده است که نشان می‌دهد برخی از شاخص‌ها بیشترین تاثیر و برخی از شاخص‌ها کمترین تاثیر را دارند.

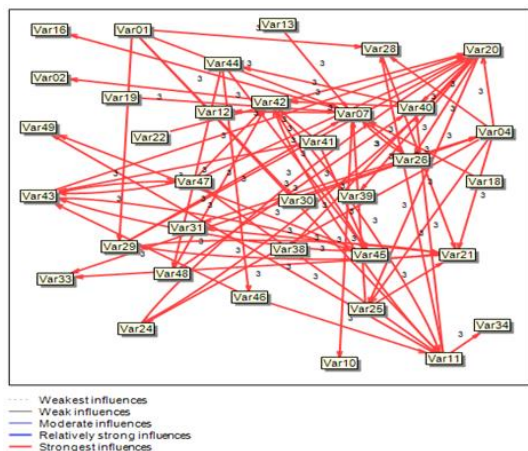

شکل ۲. نمودار پراکنده‌ی عامل‌های مستقیم در نمودار تاثیرگذاری تاثیرپذیری، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در شکل‌های ۳ و ۴ نیز می‌توانید میزان همبستگی بین شاخص‌ها را مشاهده کنید، هر چه میزان همبستگی بین شاخص‌ها بیشتر باشد، درجه رنگ خط ارتباط آنها با یکدیگر قرمزتر و بیشتر می‌باشد و هر چقدر همبستگی پایین‌تر، رنگ خط ارتباطی بین اندیکاتورها نازک‌تر و به رنگ آبی خواهد بود. وضعیت ارتباط بین نشانگرها در حالت‌های ۱۰٪ و ۵٪ را می‌توان مشاهده کرد.

شکل ۳. نمودار گرافیکی روابط شاخص‌ها در تاثیرگذاری ۱۰۰ درصد، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

شکل ۴. نمودار گرافیکی روابط شاخص‌ها در تأثیرگذاری ۵ درصد، منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در مرحله آخر از طریق نرم افزار MICMAC مهمترین شاخص‌های در خلاقیت قلمرو کوچ‌نشینان چابهار را شناسایی می‌کنیم که از شاخص‌هایی که در محدوده شاخص‌های تأثیرگذار می‌باشند انتخاب می‌شوند که این شاخص‌ها عبارتند از:

- Var4: کیفیت ارائه خدمات
- Var5: تعداد هتل‌ها و مراکز اقامتی
- Var6: تعداد امکانات تفریحی
- Var7: میزان برخورداری از مواضع گردشگری (موزه‌ها و غیره)
- Var8: کل زیربنای فضای ورزشی
- Var9: بررسی وضعیت ارائه خدمات حمل و نقلی
- Var11: تعداد پایان‌های مسافربری
- Var13: پزشکان و متخصصان
- Var18: تعداد بیمارستان
- Var19: تعداد آزمایشگاه‌ها و داروخانه‌ها
- Var22: مرکز بهداشتی درمانی شامل درمانگاه، کلینیک، پلیکلینیک
- Var23: تعامل دولت با بخش خصوصی و شهروندان
- Var24: گذر از حکومت به حکمرانی خوب شهری
- Var25: داشتن نظام بوروکراسی خلاق
- Var31: داشتن محیط مطبوع و لذت بخش برای جذب طبقه خلاق
- Var47: طراحی مناسب فضا

سپاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری بوده که در گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان از آن دفاع شده است.

نتیجه‌گیری

هدف این تحقیق، بررسی و شناسایی شاخص‌های تاثیرگذار بر خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان چابهار است. در این پژوهش از منابع علمی در رابطه با موضوع تحقیق، مورد بررسی قرار گرفت و به گردآوری پیشران‌های موثر بر وضعیت آینده خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان چابهار مبادرت گردید که در نهایت، ۴۹ شاخص تهیه و در قالب شاخص‌های تاثیرگذار گردآوری شدند. یافته‌ها بیانگر این بود که وضعیت در خلاقیت قلمرو کوچ‌نشینان چابهار پایین‌تر از سطح نرمال یا در وضعیت نامطلوب قرار دارد. لذا اجرای سیاست‌های منطقی در جهت آرایش پراکنده امکانات و فعالیت‌های اقتصادی و خدمات شهری، تأکید بر تکنولوژی و فناوری، استفاده از نیروهای متخصص، می‌تواند در تحقق خلاقیت مفید و مؤثر است. بنابراین اگر بتوانیم شرایطی فراهم کنیم که مردم بتوانند بر اساس برنامه‌ریزی عمل کنند و فرصت‌های توسعه را به طور مداوم تکامل دهند، می‌توانیم به تحقق خلاقیت در منطقه نزدیکتر شویم. همچنین نتایج نشان داد، میزان بارهای عاملی به دست آمده در بازه عددی ۰/۶۸۳ الی ۰/۹۰۳ به دست آمد. طبق بارهای عاملی تشکیل‌دهنده آن‌ها، شاخص‌های اثرگذار در خلاقیت قلمرو کوچ‌نشینان چابهار به ترتیب اولویت عبارتند از: ۱. طبقه خلاق، ۲. تسهیلات و خدمات کارکردی، ۳. بهداشتی و اجتماعی، ۴. گردشگری، اوقات فراغت و رفاهی، ۵. زیست‌محیطی، ۶. سیاسی و ۷. حمل نقل می‌باشند. بر اساس یافته‌های به دست آمده می‌توان چنین استنباط کرد که شاخص طبقه خلاق (بار عملی: ۰/۹۰۳) که یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار انسانی می‌باشد اصلی‌ترین و مهم‌ترین شاخص در خلاقیت چابهار است.

در نهایت ۱۶ پیشران با استفاده از نرم افزار میک‌مک استخراج گردید که بیشترین نقش را در وضعیت آینده خلاقیت در قلمرو کوچ‌نشینان شهرستان چابهار دارند. شناخت مؤلفه‌های تاثیرگذار در خلاقیت چابهار می‌تواند به توسعه پایدار این منطقه کمک شایانی نماید. لازم به ذکر است که برخی از پیشران‌ها با توجه به اینکه در مقیاس ملی جای می‌گیرند، توان مدیریت محلی برای ارتقاء آنها محدود می‌باشد، اما می‌توان با انجام برنامه‌ریزی‌های محلی، پیشران‌هایی را که به حوزه مدیریت محلی تعلق دارند، تقویت نمود. یافته‌های این مطالعه کمک می‌کند مدیران و برنامه‌ریزان تصویری روشن و کمی از وضعیت آینده شهرستان چابهار داشته باشند. بنابراین، شناخت مؤلفه‌های تاثیرگذار در خلاقیت چابهار می‌تواند به ترسیم آینده‌های محتمل مطلوب کمک کند. امید می‌رود که با ارزیابی و تحلیل شاخص‌های خلاقیت، مدیران و برنامه‌ریزان با توجه به ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی بتوانند از این دریچه، شهرستان چابهار را به این سمت سوق دهند.

نتایج پژوهش حاضر با مطالعات بوشما و فریج (۲۰۰۹)، مارگاریدا و ماریو (۲۰۱۹)، عامل و همکاران (۱۳۹۸)، فوادیان و همکاران (۱۴۰۰) و امیرسروی و رمضان (۱۴۰۲) همخوانی و مطابقت دارد. نهایتاً با توجه نتایج، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- برگزاری جشنواره‌ها، کارگاه‌ها و نمایشگاه‌ها برای گروه‌های مختلف سنی و خانواده‌ها و ایجاد خانه‌های هنر برای حمایت از طرح‌های خلاقانه؛
- بکارگیری مدیریت شایسته و توانمند در برنامه‌ریزی برای افزایش سرمایه‌گذاری پروژه‌های مرتبط با خلاقیت؛
- ایجاد تحول در زیرساخت‌های سخت و نرم آموزشی برای تقویت ایده‌پردازی‌ها و نوآوری در اماکن آموزشی؛
- تقویت ارتباط با مراکز دانشگاهی و پژوهشی در زمینه‌های مختلف خلاقیت دیگر راهکاری است که علاوه بر ایجاد امکان استفاده از نیروهای خلاق مطلع، سبب جذب افراد مستعد در حوزه‌های مختلف می‌شود. همچنین، این رویکرد سبب رونق هر چه بیشتر مراکز تحقیقاتی و پژوهشی خواهد شد. واضح است که این روند در بهبود سایر ساختارها نیز کمک خواهد کرد؛ و
- توجه جایگاه ویژه فرهنگ در ابعاد مختلف چابهار و نیز سیاست‌ها و برنامه‌های و استفاده مؤثر از تمام منابع فرهنگی.

منابع

- اردلان، سعید، زیاری، کرمان‌الله، سعیدی رضوانی، نوید، حبیبی، کیومرث. (۱۴۰۱). الگوی گردشگری خلاق مبتنی بر رویکرد بازآفرینی فرهنگ‌محور با تأکید بر ایده شهر خلاق. گردشگری و توسعه، ۱۱(۱)، ۳۵-۵۲.
- اکراسردشتی، آمنه، سجاذزاده، حسن. (۱۴۰۰). سنجش و ارزیابی کیفیت پیاده راه‌های شهری از منظر شهر خلاق، مورد مطالعاتی: پیاده راه مرکزی کلان شهر رشت. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۴(۳۴)، ۱۸۱-۱۶۹.
- امیرسروی، شهرزاد، رمضان، محمد ابراهیم. (۱۴۰۲). ارزیابی توان محیط‌زیست شهر تبریز در شکل‌گیری شهر خلاق. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی. ۲۳ (۷۰)، ۱۰۹-۱۲۴.

- حاج حسینی، حجت اله، اشتری، حسن، مهدنژاد، حافظ. (۱۳۹۳). نقش نظریه شهر خلاق در پویای اقتصاد فرهنگی و زندگی شهری. *ترویج علم*، ۵(۲)، ۱۵-۳۷.
- سازمان امور عشایر ایران، (۱۴۰۳). اداره کل عشایر سیستان و بلوچستان.
- سازمان آمار کشور، (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن.
- سالنامه آماری استانداری سیستان و بلوچستان. (۱۴۰۰). استانداری سیستان و بلوچستان.
- عامل‌هلالی، بهرام، زرآبادی، زهرا سادات سعیده، دولت آبادی، فریبرز. (۱۳۹۸). واکاوی بسترهای ایجاد شهر خلاق در نواحی شهری نیشابور. *فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه ریزی شهری*، ۱۰(۳۸)، ۱۲۳-۱۳۲.
- عرب‌عامری، روح الله، ارغان، عباس، کامیابی، سعید. (۱۴۰۰). واکاوی مولفه‌های موثر در تحقق پذیری شهر خلاق با رویکرد آینده‌نگری پایدار (مطالعه موردی: شهر رودیان). *نشریه علمی جغرافیا و برنامه ریزی*، ۲۵(۷۸)، ۲۸۹-۳۰۷.
- فوادیان، مصطفی، کرکه آبادی زینب، کامیابی، سعید (۱۴۰۰). تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان). *مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی*، ۲(۱)، ۱۲۷-۱۴۲.
- مجنونی توتاخانه، علی. (۱۳۹۹). شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری شهرهای خلاق میانه اندام با استفاده از آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهر بناب). *هویت شهر*، ۱۴(۳)، ۷۵-۸۸.
- محمدی کوچه باغ، علیرضا، فتحی، علی، نظم فر، حسین، معصومی، محمدتقی. (۱۳۹۹). خلاقیت شهری، نوآوری در برنامه ریزی شهر خلاق بر مبنای مدل بوهیمیان-موزائیک (نمونه مطالعاتی: مناطق دهگانه کلانشهر تبریز). *فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)*، ۱۰(۳-۲)، ۷۸۰-۷۶۷.
- ملازمیرزایی، راضیه، سجادزاده، حسن. (۱۴۰۲). تحلیلی نظام‌مند بر ادبیات شهر خلاق و شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن. *معماری و شهرسازی آرمان شهر*، ۱۶(۴۳)، ۳۰-۱۷.
- میرزایی، محمد، حبیبی، کیومرث، سعیدی، مهدی. (۱۴۰۲). تحلیل کارکرد ساختارهای اجتماعی-فرهنگی محرک و توسعه‌دهنده‌ی شهر خلاق موسیقی، مطالعه‌ی موردی: شهر سنج. *مطالعات ساختار و کارکرد شهری*، ۱۰(۳۴)، ۱۳۱-۱۵۳.
- نژادابراهیمی، احد، حیدری، محمدجواد، کی‌نژاد، محمدعلی. (۱۴۰۰). رتبه‌بندی مناطق شهر زنجان با استفاده از شاخص‌های بومی‌سازی شده‌ی شهر خلاق. *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۳(۳)، ۸۸-۱۰۸.
- نورائی، همایون، سرایبان، سحر. (۱۴۰۱). مقایسه تطبیقی شهرهای شهرستان فلاورجان بر مبنای رویکرد شهر خلاق به منظور جذب گردشگر. *فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، ۱۲(۴۹)، ۳۹۵-۴۱۰.
- Boschma, R. A., Fritsch, M. (2009). Creative class and regional growth: empirical evidence from seven European countries, *Economic Geography*, 85: 391-423.
- Choi, I, Lee, W, Liu, Y.H, Chen, H, Oard, D.W, Young Oh, Ch, (2022), Cross-cultural Information Access, *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 59(1), pp 551-554.
- Lin, S. Y. (2020). A Creatively Inclusive London?: Nomadic urban creative clusters as drivers of Socio-economic integration and spatial quality in peripheral urban areas.
- Liu, F., Dai, J., Liu, Y., Cheng, S., He, Y. (2024), The dual organization services and governance for creative cities: A case of Hengdian World Studios, *Cities*, Volume 149, June 2024, Article number 105001.
- Margarida, R., Mário, F., (2019). Networks and performance of creative cities: A bibliometric analysis, *City, Culture and Society*, Vol. 6. PP. 12- 24.
- Mould, O. (2014). Tactical urbanism: The new vernacular of the creative city. *Geography Compass*, 8(8), 529-539.
- Rugkhan, N.T. (2021). Learn from elsewhere: A relational geography of policy learning in Bangkok's Creative District. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 53(8): 1952-1973.
- Scott, A. J. (2010). Cultural economy and the creative field of the city. *Geografiska Annaler: series B, human geography*, 92(2), 115-130. <https://www.jstor.org/stable/40835412>
- Simonton, D. K. (1991). Career landmarks in science: Individual differences and interdisciplinary contrasts. *Developmental Psychology*, 27(1), 119-130.